Majowa G□ra (Pawe□□ ZiÄ□ba)

30.03.2012.

Majowa G□ra to wzg□rze po□□o□one po lewej stronie rzeki Pilicy, w p□n□□nocno-zachodniej czÄ□□ci miasta. Po□□udniowym swym zboczem opadajÄ□ce ku czÄ□□ci miasta zwanego WidomÄ□. Roztacza siÄ□ z niej widok na malownicze wzniesienia Pasma Przedborsko-Ma□□ogoskiego. PatrzÄ□c w kierunku miasta widaÄ□ BukowÄ□ G□rÄ□, kt□ra kszta□□tem przypomina ogromny trapez, a na lewo od niej najwiÄ□ksze wzniesienie wojew□dztwa □□□dzkiego, czyli FajnÄ□ RybÄ□. Za MajowÄ□ G□rÄ□, przy drodze prowadzÄ□cej na Piotrk□w, wznosi siÄ□ BÄ□kowa G□ra z ruinami p□n□□mo gotyckiego dworu obronnego. PatrzÄ□c za□□ w kierunku po□□udniowo-zachodnim widaÄ□ G□rÄ□ Che□□mo. Na zach□d od Majowej G□ry, nawet przy z□□ej pogodzie dostrzec mo□na dymiÄ□ce kominy Elektrowni Be□□chat□w. Jest wiÄ□c Majowa doskona□□ym punktem obserwacyjnym z kt□rego rozpo□□cierajÄ□ siÄ□ malownicze widoki na przestrzeni kilkudziesiÄ□ciu kilometr□w.

Wzg□rze Majowej zbudowane jest z piaskowc□w albskich uformowanych w okresie wczesnej kredy, czyli ska□□ majÄ□cych ok. 100 milion□w lat, oraz majÄ□ce ok. 80 milion□w lat ska□□y wapienne pochodzÄ□ce z okresu p□n□□nej kredy. By□□y to czasy, kiedy tereny te by□□y dnem morza, kt□rego poziom wody by□□ wy□szy od obecnego o jakie□□ 200 metr□w a temperatura powietrza na biegunach siÄ□ga□□a 4 stopni C. Podczas kilkakrotnych bada□□ geologicznych w utworach skalnych na Majowej G□rze odnaleziono kilka skamienia□□ych gatunk□w amonit□w.

Odkryty piaskowiec w wÄ□wozie Majowej G□ry, □□lad po kamienio□□omie

Obecnie wzg□rze wznosi siÄ□ 232 m n.p.m. a jego □□rodek przeciÄ□ty jest wÄ□wozem, kt□ry powsta□□ na skutek wydobywania kamienia piaskowego na potrzeby budownictwa. DziÄ□ki temu mo□emy podziwiaÄ□ ods□□oniÄ□te utwory skalne. Jan Lewi□□ski, znany geolog, kt□ry bada□□ ska□□y Majowej G□ry, w "Pasmie Przedborskim" z roku 1908, tak opisuje wÄ□w□z:

Mianowicie wprost Przedborza, na zachodnim brzegu Pilicy, o trzy Ä□wierci wiorsty od samej rzeki, le□y do 40 m. wysoka g□ra, zwana MajowÄ□, przez kt□rÄ□ a□ do szczytu ciÄ□gnie siÄ□ wÄ□w□z w kierunku z po□□udniowego wschodu na p□n□□nocny zach□d, o □□cianach na 10-15 metr□w wysokich. □ciana po□□udniowa tego wÄ□wozu sk□□ada siÄ□ z □z□□tawego lub czerwono-brunatnego, □elazistego twardego piaskowca, u□ywanego na lichsze budowle. W piaskowcu tym znajdujÄ□ siÄ□ liczne jamy □□rednicy od 1 do 2 cm, wype□□nione sypkim piaskiem □elazistym, pr□cz tego pstrzÄ□ go liczne czerwone smugi i plamy. □ciana po□□udniowa sk□□ada siÄ□ u do□□u i do po□□owy wysoko□□ci z tego□ piaskowca,u g□ry miÄ□kszego i bardziej sypkiego,nad kt□rym le□y mierzÄ□ca do 3,5 do 5 m. warstwa piaskowca szaro-zielonego, w stanie □□wie□ym, bia□□awego za□□ w stanie suchym, bardzo drobnoziarnistego, obfitujÄ□cego w mikÄ□, □□atwo wietrzejÄ□cego (...) .Zar□wno piaskowiec brunatny, jak i bia□□y rozpada siÄ□ na niegrube □□awice o bardzo nier□wnej powierzchni.

Teren Majowej G□ry liczÄ□cy ok. 4 hektar□w, jest poro□□niÄ□ty lasem mieszanym ze zdecydowanÄ□ przewagÄ□ sosny. W□□r□d drzew li□□ciastych przewa□ajÄ□ bielÄ□cÄ□ siÄ□ swÄ□ korÄ□ brzozy. WystÄ□pujÄ□ te□ dÄ□by, jarzÄ□bina czy kalina. Du□o te□ jest ro□□linno□□ci krzaczastej w□□r□d kt□rej dominuje, wszÄ□dobylska □□liwa tarnina, zwana powszechnie tarninÄ□. Krajobraz urozmaica □arnowiec miotlasty. W podszyciu wystÄ□puje p□□o□ÄÄ□ca siÄ□ je□yna, wiele innych gatunk□w ro□□lin. JesieniÄ□ za□□ mo□na znale□ÄÄ□ okaza□□e sztuki grzyb□w. Ca□□Ä□ swÄ□ ro□□linnÄ□ krasÄ□ wzg□rze okazuje w miesiÄ□cu maju, kiedy to pokrywa je dywan r□□norakich kwiat□w. Zapewne z tego wzglÄ□du, wzg□rze to, miesiÄ□cowi temu zawdziÄ□cza swojÄ□ nazwÄ□.

Bogato te□ reprezentuje siÄ□ □□wiat zwierzÄ□cy. U po□□udniowego podn□□a stoku mr□wki pieczo□□owicie budujÄ□ wielkie mrowiska w kszta□□cie kopca. W s□□o□□cu wygrzewajÄ□ siÄ□ te□ tam jaszczurki zwinki. Ptaki reprezentowane sÄ□ w g□□□wnej mierze przez sikory, ziÄ□by, dziÄ□cio□□y, trznadle, drozdy czy ha□□a□□liwe sroki i s□jki. W□□r□d sosen gnie□□dzi siÄ□ te□ najwiÄ□kszy z dziko □yjÄ□cych go□□Ä□bi, grzywacz. Na polach i □□Ä□kach rozciÄ□gajÄ□cych siÄ□ w ko□□o Majowej G□ry wystÄ□pujÄ□ skowronki, kuropatwy a nierzadko spotkaÄ□ mo□na ba□anty a

wysoko na niebie krążą wypatrujące ofiar myszołowy. Przez ostatnie lata, mimo zbliżenia się siedzib ludzkich do Majowej Góry, liczniej zaczęły tam występować gatunki ssaków. Do zajęcy i wiewiórek, dołączyły kuny i lisy a od pewnego czasu w zagajnikach okalających góry wpadło można na stadko saren.

Majowa Góra posiada też bogatą historię, która wiąże się z istnieniem na jej terenie kamieniołomu. Zacznijmy jednak od legendy jaką przytoczyło we wstępie do swego pamiętnika przedwojenny burmistrz miasta Konstanty Kozakiewicz. Wedle tego podania Majowa Góra zwana była też przez mieszkańców Marzanną. Na górze tej miało mieścić się słowiańskie, pogańskie cmentarzysko. Pochowany miał był na nim jeden z ostatnich obrońców wiary swych przodków legendarny Przedbor, od imienia którego osada Przedbórz wzięła swą nazwę. Zginął on w walce z krzewicielami nowej chrześcijańskiej wiary. Jego zwłoki spalone zostały na stosie tak jak nakazywało to obrzędek a prochy wraz z toporkiem wyszczerbionym od walki i pierścieniem włożono do urny i zakopano na stoku Majowej Góry. Nad spopielonymi szczątkami kapłan boga Swarożyca uczynił miał zaklęcie , iż kto prochy te naruszy, śmierci ich zginie, a bliskim jego słońce blask odmieni. Minęło od tamtych czasów lat 800. W Przedborzu zagraniczni inwestorzy pobudowali fabrykę a wraz z nią całą infrastrukturę potrzebną do produkcji sukna jak i zatrudnienia ludzi. Otworzyli też na Majowej Górze kamieniołom. W nim to podczas prac wydobywczych, pracownicy znaleźli urnę z prochami legendarnego rycerza Przedbora:

W piękne czerwcowe popołudnie do kierownictwa budowy dano znać o wykopaniu skarbu i młody Zygfryd Bermond szybko udał się z mistrzem Johanem Thodynne w kierunku kamieniołomów na Majowej Górze. Robotnicy podali mu glinianą urnę, w której było trochę szarego popiołu, pokryte grynszpanem ostrze topora i pierścień.
Bermond pochylił się nad naczyniem, popatrzył i nim Thodynne zdołał mu przeszkodzić kopnął urnę z całej siły. Prysnęły skorupy, prochy rozsiały się po ziemi, lecz Bermond cofnął z sykiem nogę. Na szpicu buta pojawiła się krew.
 - Przeklęty toporek - zaklął.
 - No nic - udawał wesołość - do jutra się zagoi.
Thodynne zafrasował się.
 - To urna z cmentarzyska pogańskiego - powiedział z wyrzutem.
 - Może obarczona groźnym jakim przekleństwem /zaklęciem/ - gwiźdź!ął na ich dziadowskie urny i zaklęcia, daj mi lepiej co do opatrunku.
Wieczorem noga podobna była do kloca, chory rzucał się w gorączce. Cztery pary koni gnały w cztery strony galopem do sąsiednich miast po lekarzy. Na trzeci dzień nim słońce zaszło, młody Zygfryd nadzieja rodu Bermonnów żegnał świat.

Klątwa rzucona przez pogańskiego kapłana zadziałała. Zmarł człowiek który naruszył spokój szczątków Przedbora. Z biegiem klątwa wypełniała się też w stosunku do fabryki, która z dobrze prosperującego interesu stawała się zaczęła mało dochodowym przedsięwzięciem , które dobijały nie tylko siły natury w postaci powodzi czy kląsk suszy ale też przeciwności losu, takie jak np. minięcie Przedborza przy budowie kolei żelaznej. Wszystko to razem wzięte doprowadziło miało do bankructwa i zamknięcia fabryki. Los miał się zemścić też na całym miasteczku, które popadło w marazm i zastój gospodarczy.

Tyle mówi nam legenda. A teraz czas na trochę historii.

Podczas swego pobytu w Przedborzu i wizytowania fabryki sukna wybudowanej przez Wojciecha Lange, Majową Górę i kamieniołomy w niej badał Stanisław Staszic. Miało to miejsce w roku 1825. Staszic stwierdził wtedy, że wapiennego i twardego piaskowca wolnego od iłu szukać należy w głębi kamieniołomu: całym bowiem wierzch góry pokryty jest żółtym iłem, który sączc się w pory piaskowca i tworzc w nim żyły odbiera mu całą jego moc a co za tym idzie całą jego wartość. Niestety nie posiadamy całości raportu Stanisława Staszica z wizytacji przeprowadzonej w Przedborzu. Spłonął on razem z większością zbiorów AGAD w Warszawie podczas Powstania 1944 roku. To co współczenie wiemy znamy z przedwojennych publikacji, w których wiadomości przekazano w formie szczątkowej. To dzięki Staszicowi mogły powstać takie kamieniołomy jak w Przedborzu czy też Szydłowie. Kamieniołomy te miały dla stolicy największe znaczenie. Z Przedborza kamień spławiano do Warszawy rzekami Pilicą a nastpnie Wisłą.

Początki uruchomienia kamieniołomu sięgają roku 1817, kiedy to Wojciech Lange,

przeprowadzajÄ□c badania geologiczne w ko□□o Przedborza odkrywa na Majowej G□rze z□□o□a kamienia ciosawego. SprawÄ□ zajÄ□□□a siÄ□ Komisja RzÄ□dowa Spraw WewnÄ□trznych i Policji, kt□ra pismem z dnia 22 maja 1817 roku wys□□anym do Komisji RzÄ□dowej Przychod□w i Skarbu, prosi o to by pouczyÄ□ w□□adze Ekonomii Przedborskiej o tym by nie by□□y przeciwne budowie kamienio□□omu i by w jego tworzeniu okaza□□y pomoc:

Poniewa□ z znajdujÄ□cych siÄ□ ska□□ pod miastem Przedborzem, w lasach narodowych do Ekonomii Przedborskiej nale□ÄÄ□cych, szczeg□lnie w lasach tak zwanych MajowÄ□ G□rÄ□ (…), nie tylko miasto Warszawa do brukowania ulic, ale nawet i rzÄ□d do dr□g z polecenia Namiestnika nowo budujÄ□cych siÄ□ w oko□□o miasta i.t.p. opatrzony byÄ□ mo□e, w czem teraz wielkiej trudno□□ci doznaje, sprowadzanie za□□ kamieni z ska□□ wy□ rzeczonych u□□atwia bardzo transport wodÄ□ przez PilicÄ□ i Wis□□Ä□.
Z tych to przyczyn, ma honor upraszaÄ□ KomisjÄ□ RzÄ□dowÄ□ Przychod□w i Skarbu o wydanie zalecenia do w□□adzy miejscowej ekonomicznej, a□ÄeÄby upowa□nienie i zlecenie od Komisji RzÄ□dowej Spraw WewnÄ□trznych i Policji majÄ□cym otworzenie w rzeczonych g□rach kopalni kamieni na rachunek RzÄ□du wzbronionym nie by□□o, lecz owszem ile sposobno□□Ä□ miejscowa pozwoli, pomoc dana byÄ□ mog□□a.(…).

Powstanie kamienio□□omu □□ci□□le by□□o wiÄ□c powiÄ□zane z rzÄ□dowymi projektami rozbudowy stolicy i pracami nad budowÄ□ dr□g w kraju. By□□a to inwestycja rzÄ□dowa na kt□rej rozpoczÄ□cie Wojciech Lange otrzyma□□ polecenie pisemne 30 maja 1817 roku. Z biegiem lat Lange sta□□ siÄ□ dzier□awcÄ□ kamienio□□omu a RzÄ□d zadowoli□□ siÄ□ op□□atami z jego dzier□awy. Nie zmieni□□o to jednak faktu, □e Lange wydobywajÄ□c kamie□□, dzia□□a□□ nadal w ramach rzÄ□dowego projektu przebudowy stolicy i budowy dr□g. Zdobyte rzÄ□dowe kontrakty na wydobycie kamienia i wysy□□anie go do Warszawy, Lange scedowa□□ na Moj□esza Binenthala, przedborskiego □yda i w□□a□□ciciela G□r Mokrych. Jeden z takich kontrakt□w zawarty by□□ na dostawÄ□ 40 tysiÄ□cy st□p kamienia przy czym jedna stopa r□wna by□□a ok. 29 cm. Binenthal zobowiÄ□zany by□□ te□ do dostarczenia kamienia z Majowej do budowy obiekt□w fabrycznych na przedmie□□ciu Widoma. Z tego te□ kamienia powsta□□o osiedle robotnicze przy fabryce sukna. W 1838 roku ruszy□□a budowa przedborskiego ratusza stawianego przy obecnej ulicy Mostowej. Do jego budowy r□wnie□ wykorzystano piaskowiec □□amany w kamienio□□omach na Majowej G□rze.

W poczÄ□tkowej fazie istnienia kamienio□□omu W.Lange do pracy w nim □□ciÄ□gnÄ□□□ zagranicznych fachowc□w. Mieli oni za zadanie nie tylko pracowaÄ□ w nim ale te□ przyuczaÄ□ do wydobywania piaskowca miejscowÄ□ ludno□□Ä□. Na u□ytek kamienio□□omu w pobli□u g□ry wybudowano te□ ku□□miÄ□.

W publikacjach i czasopismach z XIX wieku odnajdujemy trochÄ□ wzmianek na temat kamienia wydobywanego na Majowej G□rze oraz jego zastosowania. Kamie□□ z Majowej G□ry u□ywany by□□ w latach 20 XIX wieku, do wyk□□adania chodnik□w na Krakowskim Przedmie□□ciu a dok□□adnie od rogu ul.TrÄ□backiej wzd□□u□ Krakowskiego Przedmie□□cia ku Placowi Saskiemu (obecnie Pi□□sudskiego) i jak zauwa□a autor "Rysu historycznego miasta Warszawy" z 1848 roku sprowadzanym z Przedborza kamieniem do dzi□□ po wszystkich ju□ znaczniejszych ulicach podobne chodniki sÄ□ wy□□cielane. Za□□ w „Bibliotece Warszawskiej” z 1843 czytamy: (…) kamie□□ pochodzÄ□cy z Przedborza u□yto na chodnik Krakowskiego Przedmie□□cia naprzeciw Karmelit□w i w ulicy Biela□□skiej, przed MennicÄ□; lecz kamie□□ ten miÄ□kki, piaskowy, wkr□tce wydepta□□ siÄ□(…).

Wzmianka z Kurjera Warszawskiego z 10.04.1824 r. o wykorzystaniu kamienia z Przedborza przy pracach budowlanych w stolicy

Miko□□aj Rouget w swej "Nauce budownictwa praktycznego" podrÄ□czniku wydanym w 1827 roku zalicza kamie□□ przedborski do jednego z lepszych kamieni krajowych do wykorzystania w budownictwie. Kamie□□ z kamienio□□om□w na Majowej wykorzystany w stolicy by□□ te□ do budowy bulwaru w Solcu nad Wis□□Ä□, na co Lange zawar□□ kontrakt w lutym 1824 roku. Po upadku powstania listopadowego w 1831 roku, kamie□□ z Majowej G□ry zosta□□ wykorzystany do budowy Cytadeli Aleksandrowskiej w Warszawie Z kamienia wydobywanego na tej g□rze korzystali te□ miejscowi rzemie□□lnicy wyrabiajÄ□c z niego □□awki i stoliki do ogr□dk□w jak te□ kamienie m□□y□□skie, □arnowe czy nawet ose□□ki.

Oprł□cz wspomnianego ju□ź Jana Lewickiego, ska□□y Majowej G□ry ods□□oniÄ□te w kamienio□□omach badali te□ź inni wybitni geolodzy. W□□r□d nich by□□ Edward Passendorfer. Bada□□ on Pasmo Przedborsko – Ma□□ogowskie kilkakrotnie w okresie miÄ□dzywojennym. Z jednej z takich wypraw w ksiÄ□□ce swego pt. „Ze wspomnie□□ geologa”, Passendorfer przedstawi□□ poni□ższy epizod zwiÄ□zany z MajowÄ□ G□rÄ□:

W czasie mych wÄ□dr□wek po jurze po□□udniowych zboczy G□r □ś wiÄ□tokrzyskich pracowa□□em jaki□□ czas w Przedborzu. Pewnego dnia siedzÄ□ w g□□Ä□bokim wÄ□wozie tzw. Majowej G□ry. Z jednej strony bia□□e wapienie, nale□ŻÄ□ce do g□rno-jurajskiej formacji, nad nimi rdzawe piaskowce formacji kredowej. PomiÄ□dzy nimi luka, obejmujÄ□ca czas oko□□o 20 milion□w lat. Wyt□□ukujÄ□ skamienia□□o□□ci z bia□□ych wapieni jurajskich. Nadchodzi jaki□□ miejscowy obywatel, zwabiony widokiem kogo□□, kto najwyra□□niej szuka, czego nie zgubi□□. T□□umaczÄ□ mu, □że w skale zawarte sÄ□ muszle wskazujÄ□ce, □że tu kiedy□□ by□□o morze, w kt□rym □ży□□y takie oto zwierzÄ□ta. - G□□upstwa pan gada – s□□yszÄ□ odpowied□□– siedemdziesiÄ□t lat □żyjÄ□ i □żadnego tu morza nie by□□o.

Majowa G□ra na rosyjskim zdjÄ□ciu lotniczym z 1915 roku

W czasach II wojny □□wiatowej, niemieccy okupanci do pracy w kamienio□□omie jako taniej si□□y roboczej wykorzystywali □□yd□w przetrzymywanych w miejscowym getcie. Kamie□□ tu wydobywany i kruszony wykorzystywano do budowy strategicznej drogi wiodÄ□cej z Radomska ku Ko□□skim. Wzg□rze zosta□□o te□ż przez Niemc□w wykorzystane ze wzglÄ□d□w militarnych. W□□Ä□czone zosta□□o one do systemu umocnie□□ jakie hitlerowcy budowali od lata 1944 roku po lewej stronie Pilicy. Linia tych umocnie□□, nazywana przez Niemc□w „Stellung A 2 Merkur” mia□□a za zadanie zatrzymaÄ□ nawa□□Ä□ wojsk Armii Czerwonej prÄ□cej na zach□d. Umocnienia roli swej nie spe□□ni□□y. Pozosta□□y po nich pamiÄ□tki w postaci wykonanych z □elbetu bunkrach typu ringstand 58c, popularnie zwanych schronami „Tobruk”. Jeden z nich znajduje siÄ□ na samej Majowej G□rze, a kilka innych tego typu obiekt□w rozsiana jest w□□r□d p□l okalajÄ□cych wzg□rze. Do dzi□□ widoczne te□ż sÄ□ pozosta□□o□□ci niemieckich okop□w u podn□ża g□ry. Ich kopaniem zajmowali siÄ□ przymusowi robotnicy przetrzymywani na terenie by□□ego getta jak r□wnie□ż tutejsi mieszka□□cy. WykorzystujÄ□c dobrÄ□ widoczno□□Ä□ z wzg□rza, Niemcy umie□□cili na nim dwie 88-o□□mio mm armaty przeciwpancerne. Ich obs□□uga mia□□a za zadanie ostrzeliwaÄ□ odzia□□y radzieckie. Za MajowÄ□ G□rÄ□ idÄ□c w kierunku wsi Korytno zachowa□□y siÄ□ resztki row□w przeciwpancernych.

Zniszczone dzia□□o przeciwpancerne na szczycie Majowej G□ry

Zniszczone dzia□□o przeciwpancerne na szczycie Majowej G□ry

Zachowany bunkier typu "tobruk" na Majowej G□rze

W sierpniu 1944 roku na terenie Majowej G□ry zosta□□ rozstrzelany przez niemieckich □żandarm□w Tomasz Smok, gajowy w miejscowo□□ci Taras, cz□□onek Armii Krajowej. Miejscowe ko□□o ZBOWiD w latach 70 XX w. ufundowa□□o w miejscu jego ka□□ni pamiÄ□tkowÄ□ tablicÄ□. Znajduje siÄ□ ona w g□□Ä□bi wÄ□wozu.

Tablica pamiÄ□tkowa w miejscu rozstrzelania cz□□onka AK, Tomasza Smoka

Kamie□□ na Majowej G□rze wydobywano jeszcze w latach 60 XX wieku. W czasie obecnym, MajowÄ□ G□rÄ□ w□□ada wsp□lnota wsi Wola Przedborska, na zasadach posiadania samoistnego. Teren wzg□rza zgodnie z Uchwa□□Ä□ Rady Miejskiej w Przedborzu Nr XXI/153/94 z 23.03.1994 , zosta□□ uznany za zesp□□□ przyrodniczo-krajobrazowy podlegajÄ□cy ochronie. Wok□□□ terenu zespo□□u wyznaczono 30 metrowÄ□ strefÄ□ ochronnÄ□. Zakazano w nim stawiana obiekt□w budowlanych oraz linii komunikacyjnych, urzÄ□dze□□ lub instalacji zagra□ającÄ□cych rodzimej przyrodzie.

Bibliografia:

B. JastrzÄ□bowski, „Historja naturalna zastosowana do potrzeb □życia praktycznego i do rzeczy krajowych”, tom III, Warszawa 1851.
W. Kolberg, „O brukach warszawskich i brukowaniu w og□le”, w: „Biblioteka Warszawska”, Warszawa, 1843.
K. Konarski, „Ostatnia podr□□ wizytacyjna ks Stanis□□awa Staszica”, w: „Ziemia”, nr 2, Warszawa 1928.
K. Kozakiewicz, „Wspomnienia Burmistrza Przedborza 1939 – 1942”, mnps.
B. Kwapisz, „Objа□□nienia do szczeg□□□owej mapy geologicznej Polski. Arkusz Przedb□rz”, Warszawa 1983.
J. Lewi□□ski, „Pasmo Przedborskie”, w: „Rozprawy Akademii UmiejÄ□tno□□ci”, Krak□w 1908.
W. Michalec, „Majowa G□ra”, w: „Przedb□rz i okolice”, nr. 6, Przedb□rz .
M. Rouget, „Nauka budownictwa praktycznego czyli dorÄ□cznik dla budujÄ□cych”, Warszawa 1827.
E. Passendorfer, „Z wÄ□dr□wek geologa”, Warszawa, 1951.
J. □ś mia□□owski, „Wojciech Lange (1783 – 1830) Dzieje jednego awansu”, □□□d□□2000.
Z. Wnuk, „□ś cie□żka przyrodniczo – historyczna w Przedborzu”, Moszczenica-Przedb□rz 1998.

Dokumenty:

Akta UrzÄ□du Municypalnego Miasta Przedborza tyczÄ□ce siÄ□ wystawienia ratusza i wydzier□żawienia lokali w nim.
Odpowied□□UM w Przedborzu z dnia 08. 12. 2011r. na wniosek o udostÄ□pnienie informacji publicznej w sprawie terenu Majowej G□ry.
Za□□Ä□cznik do Uchwa□□y Nr XL/253/09 Rady Miejskiej w Przedborzu z dnia 14 maja 2009 roku.

Strony internetowe:

Tomasz Smok - Biogram w PSB

http://www.stellunga2.pl/

Artyku□□ ten nie jest artyku□□em naukowym ani do takiego miana nie pretenduje. Jest to praca powsta□□a po zebraniu informacji z podanych ksiÄ□□żek, dokument□w, stron internetowych oraz zas□□yszanych informacji. Wszelkie uwagi jak r□wnie□ż informacje mogÄ□ce uzupe□□niÄ□ tekst mile widzine. ProszÄ□ o ich przesy□□anie na adres historia@przedborz.net Pawe□□

ZiÄ□ba - cz□□onek Towarzystwa Mi□□o□□nik□w PrzedborzaFot. Pawe□□ ZiÄ□ba, Pawe□□ Grabalski ZdjÄ□cia Majowej G□ry mo□na obejrzeÄ□ TUTAJ i TUTAJ.